

SEKSUEEL GEWELD: WAT IS HET EN HOE GAAN WE ER MEE OM? INFORMATIEPAKKET VOOR DEELNEMERS AAN DE JA²=S^EX CAMPAGNE 2016-2017

Keygnaert Ines, PhD, Universiteit Gent-ICRH, 30 januari 2017, Gent

Inhoudstafel

1. WAT IS SEKSUEEL GEWELD?	3
2. SEKSUEEL GEWELD, MISBRUIK, GENDERGERELATEERD GEWELD: WAT ZEG JE??	6
3.HOE VAAK KOMT SEKSUEEL GEWELD BIJ VROUWEN EN MANNEN VOOR?	7
4. WAT ZIJN DE GEVOLGEN VAN SEKSUEEL GEWELD?	8
5. WAT ZIJN RISICOFACTOREN VOOR HET PLEGEN EN VOOR HET SLACHTOFFER WORDEN VAN SEKSUEEL GEWELD?	10
6. INGRIJPEN BIJ SEKSUEEL GEWELD: WIE, WAAROM EN WANNEER?	12
7. HOE KAN JE ACTIEF BIJDAGEN AAN HET STOPPEN VAN SEKSUEEL GEWELD?	14
REFERENTIES	19

1. WAT IS SEKSUEEL GEWELD?

Seksueel geweld kent vele definities. In de Belgische media spreekt men heel vaak over “seksueel misbruik” of recenter ook over “seksueel grensoverschrijdend gedrag”. Op zich komt het op seksueel geweld neer of één van de vormen ervan. De Wereld Gezondheidsorganisatie (WHO) heeft in 2015 een nieuwe definitie opgesteld die stelt dat seksueel geweld neer komt op: *“Elke seksuele daad die tegen iemands wil wordt uitgevoerd. Het kan door eender welke persoon uitgevoerd worden ongeacht zijn of haar relatie tot het slachtoffer, in gelijk welke omgeving”*. [1]

Dit is een ruime definitie die onderstreept dat de seks niet gewenst was door het slachtoffer. Maar hoe kan je aantonen dat die seks tegen iemands wil wordt uitgevoerd? Eerder specificieerde WHO al dat dit niet altijd “actief” kan: *“iemand tot seksuele daden dwingen tegen zijn of haar wil, of die daad nu volledig gesteld werd of niet, alsook een poging tot het betrekken van iemand in seksuele daden zonder dat deze de aard of de conditie van de daad snapt, of zonder dat hij/zij kan weigeren deel te nemen of onwil kan uiten bijvoorbeeld door ziekte, beperking, de invloed van alcohol of drugs, of door intimidatie of druk”* [2].

Hieruit blijken dus twee belangrijke zaken: 1) iemand wordt gedwongen tot seks zonder dat zij of hij dat wil; 2) er is geen sprake van “geïnformeerde seksuele toestemming”.

➔ *Naast het actief communiceren dat je geen seks wil (verbaal of fysiek), te jong zijn om wettelijk tot seks te mogen instemmen of een beperking te hebben waardoor je niet kan inschatten wat er gebeurt, wordt in België het “geen geïnformeerde seksuele toestemming hebben gegeven” doorgaans begrepen als het niet nee hebben kunnen zeggen, of niet fysiek hebben kunnen weigeren omdat je bijvoorbeeld iets te veel alcohol op had, of drugs had genomen of in een drankje hebt gekregen, of nog meer omdat je bang was voor wat er met je zou kunnen gebeuren als je nee zou zeggen. In dat geval heb je geen “geïnformeerde seksuele toestemming” gegeven en gaat dit wel degelijk om seksueel geweld ! In andere landen (bijvoorbeeld Canada) stelt de wetgeving dat de pleger moet kunnen aantonen dat het slachtoffer uitdrukkelijk heeft ingestemd, uitdrukkelijk heeft aangegeven: “ja ik wil seks met jou” én dit in een wakkere en heldere toestand.*

- Een “geïnformeerde seksuele toestemming” is ook een proces [3]. Het is niet omdat je toestemt om te kussen, dat je ook toestemt om iemand een blowjob te geven. Maar tijdens seks tonen wat we willen of (liever) niet willen, drukken we niet altijd in woorden uit. Denk maar eens even aan een vrijpartij die je wel wou en overloop dan wat je allemaal hebt gedaan: hoe heb je aangegeven wat je wou en niet wou, en hoe heeft je sekspartner dit gedaan? Op welke manier heb je verbaal en non-verbaal “onderhandeld” en van elkaar begrepen dat het voor iedereen ok was? Heb je ingestemd of actief toegestemd of initiatief genomen? Was dat bij elk lief hetzelfde of zaten er soms cultuurverschillen op?

De WHO zegt verder dat seksueel geweld verschillende vormen omvat, namelijk: “seksuele intimidatie, ongewenst betasten, bedreiging met seksueel geweld, een poging tot verkrachting, verkrachting of seksuele slavernij” [1]. Onder meer in de context van (gedwongen) migratie wordt daar ook seksuele uitbuiting, gedwongen prostitutie en seksueel geweld als oorlogswapen aan toegevoegd [4].

Naar gelang de graad van fysiek contact kunnen we seksueel geweld in 4 vormen opdelen [5]:

- **Seksuele intimidatie:** Hierbij is er geen fysiek contact. Seksuele intimidatie gaat over elke ongewenste, vaak herhaalde en onbeantwoorde seksuele uitnodiging, ongewilde seksuele aandacht, vraag naar seksueel contact, verbale seksuele insinuaties of opmerkingen, dreiging met een seksuele daad om een ander doel te bereiken, het verplicht uitkleden terwijl de pleger ongewenst toekijkt, ongewenst moeten bekijken van iemand die naakt is of pornografisch materiaal, het nemen van naaktfoto's van seksuele aard van een persoon die hiervoor geen toestemming geeft of niet in staat is om toestemming te geven of te weigeren.
- *Als je bijvoorbeeld op straat toegeroepen wordt dat je “een hete Kardashian-kont hebt die men wel eens zonder die broek of rok wil zien”, dan is dat seksuele intimidatie.*
- **Seksueel misbruik:** Hierbij is er fysiek contact maar geen penetratie. Seksueel misbruik is het onder dwang opdringen van een fysieke daad van seksuele aard: het opzettelijk betasten van de penis, vagina, de poep, borsten, binnenkant van de billen of poep inbegrepen, en dit bij een persoon die hiervoor geen toestemming geeft of niet in staat is om toestemming te geven of te weigeren.

- Een tik op je kont, strelen over je borsten, eens goed in je kruis tasten terwijl je het niet wil, zijn vormen van seksueel misbruik.
- **Poging tot verkrachting:** elke opzettelijke poging tot verkrachting onder dwang waar contact is tussen de penis, een object, vinger of hand en een lichaamsopening als de vagina, de anus of de mond zonder dit te (kunnen) penetreren, en dit bij een persoon die hiervoor geen toestemming geeft of niet in staat is om toestemming te geven of te weigeren.
  - **Verkrachting:** Het opzettelijk penetreren van gelijk welk lichaamsdeel of lichaamsopening met een seksueel orgaan, een ander lichaamsdeel of een object en dit bij een persoon die hiervoor geen toestemming geeft of niet in staat is om toestemming te geven of te weigeren.
- *Het gaat dus niet alleen over een penis in een vagina !*

Verkrachting kan verschillende vormen aannemen, zoals:

- Enkelvoudige verkrachting: 1 keer oraal, vaginaal, anaal of in een andere lichaamsopening
- Meervoudige verkrachting: verkrachting in meerdere lichaamsopeningen of meerdere keren
- Groepsverkrachting: verkrachting door meer dan één persoon tegelijkertijd of de één na de ander
- Gedwongen abortus
- Gedwongen seks binnen een huwelijk of relatie

Deze 4 vormen kunnen binnen enkele bijzondere contexten voorkomen, zoals bijvoorbeeld:

-Seksuele uitbuiting: Onder seksuele uitbuiting verstaan we elk misbruik van een kwetsbare positie, machtsverschil of vertrouwen met een seksueel doel. Het tijdelijk, sociaal of politiek profiteren van de seksuele uitbuiting van iemand anders is hierbij inbegrepen. Voorbeelden van seksuele uitbuiting zijn gedwongen pornografie of prostitutie waarvoor iemand anders het geld krijgt, seksuele afpersing in ruil voor middelen, diensten of hulp (vb papieren, eten, onderdak,...), seksuele slavernij en gedwongen huwelijken. Seksuele

uitbuiting is één van de doelen achter mensenhandel die op een seksuele manier wordt geuit.

-Seksueel geweld als een oorlogswapen en/of foltering: Misdaden tegen de menselijkheid van seksuele aard zoals verkrachting, seksuele slavernij, gedwongen abortus of sterilisatie of elke andere daad om geboorte te voorkomen, gedwongen zwangerschap, gedwongen bevalling of gedwongen opvoeding. Seksueel geweld als vorm van foltering is elke bedreiging met of daad van seksuele aard waarbij zware mentale of fysieke pijn of lijden wordt veroorzaakt met het oog op het vrijgeven van informatie, getuigenis of straffen van het slachtoffer of een derde persoon, het intimideren van die persoon of een derde persoon of het vernietigen van een deel of een volledige nationale, etnische, raciale of religieuze groep.

2. SEKSUEEL GEWELD, MISBRUIK, GENDERGERELATEERD GEWELD: WAT ZEG JE??

Seksueel geweld, seksueel misbruik, partnergeweld, huiselijk geweld, gendergerelateerd geweld, geweld op vrouwen, schadelijke culturele praktijken, eengerelateerd geweld, kindermishandeling, ouderenmis(be)handeling en verschillende andere termen worden gebruikt om geweld te onderzoeken, bespreken en te bestrijden. Er is echter weinig consensus over wat die termen juist in houden. Dit kunnen we linken aan het perspectief dat men hanteert om interpersoonlijk geweld te kaderen.

Eigenlijk zijn er drie perspectieven [5] om naar interpersoonlijk geweld te kijken:

1. Eerst is er het feitelijk perspectief: de geweldsdaden die gesteld werden tussen minstens twee personen kunnen geklasseerd worden volgens hun aard: psychisch-emotioneel, fysiek, seksueel of socio-economisch geweld.
2. Ten tweede is er het perspectief dat de relatie tussen de plegger en het slachtoffer en/of de plegger zijn of haar motief als uitgangspunt neemt: Dit omvat onder meer de koepeltermen als partnergeweld (tussen huidige of ex-partners), huiselijk geweld (tussen familieleden of mensen die onder een zelfde dak wonen), kindermishandeling, ouderenmis(be)handeling, gendergerelateerd geweld (geweld tegen iemand of een groep mensen omwille van hun genderidentiteit, genderrol of genderexpressie) en geweld als oorlogswapen (geweld tegen personen omwille van

het feit dat ze deel uitmaken van een bepaalde groep die men wil uitroeien, van hun grondgebied verjagen, maken dat ze geen kinderen meer kunnen krijgen,...) . Op zich (kunnen ze) bestaan ze uit dezelfde 4 feitelijke types geweld maar binnen deze bepaalde relatie of motief.

3. Ten derde is er het maatschappelijk perspectief om geweld te definiëren waarbij de gestelde daden binnen de gegeven relaties en motieven afgewogen worden tegen wat binnen een maatschappij als (on)verdraagbaar gedrag wordt beschouwd. Dit perspectief geeft aan of deze geweldsdaden als een misdrijf worden beschouwd. Op het gebied van seksueel geweld kan dit bijvoorbeeld gaan om “aanranding van de eerbaarheid” of “seksueel misbruik” , ... wat ook aangeeft welke strafmaat hier tegenover kan staan: bemiddeling, therapie, gevangenisstraf, ...? Dit is van maatschappij tot maatschappij verschillend.

➔ *Wij stellen voor om voor deze campagnes over seksueel geweld te spreken en de vormen die we eerst aangaven!*

3.HOE VAAK KOMT SEKSUEEL GEWELD BIJ VROUWEN EN MANNEN VOOR?

Seksueel geweld komt wereldwijd erg veel voor. Dit is recent bevestigd door de Wereldgezondheidsorganisatie die in haar rapport van 2013 stelt dat 25.4% van vrouwen en meisjes in Europa seksueel en/of fysiek geweld door (ex)partners meemaakt en 5.2% seksueel geweld door niet-partners [6].

Enkele recente en meer gender-sensitieve studies wijzen ook op kwetsbaarheid van jongens, mannen, transgenders, en mensen met een niet-hetero seksuele oriëntatie [7-10]. Een studie bij jongvolwassenen (18-27 jaar) in 10 Europese landen (België, Cyprus, Griekenland, Nederland, Oostenrijk, Polen, Portugal, Slovaakse Republiek en Spanje) uit 2015 toonde bijvoorbeeld aan dat 27.1% van de jonge mannen en 32.2% van de jonge vrouwen met seksueel geweld te maken hadden gehad sinds de gangbare leeftijd om met seks toe te stemmen in hun land [11].

Voor België was dit 10.1% van de jonge mannen en 20.4% van de jonge vrouwen. Die studie gaf ook aan dat 5.5% van de Belgische jongens en 2.6% van de Belgische meisjes tussen 16-27 jaar ook zelf al geweld pleegden [11].

➔ *Dat is dus de groep waar jullie onder vallen! Zowel meisjes als jongens kunnen dus slachtoffer worden én ook geweld plegen!*

Voor Vlaanderen, stelde de Sexpert-studie uit 2012 vast dat 16.6% van de jongeren onder de 18 jaar met seksueel geweld te maken hebben (22.3% van de meisjes - 10.7% van de jongens) en 8.1% van de volwassenen (13.8% vrouwen – 2.4% mannen) [12]. Onderzoek van ICRH-UGent toonde aan dat vrouwelijke en mannelijke migranten van alle leeftijden nog meer kwetsbaar zijn voor seksueel geweld en noteerde percentages van 56.6% in België en Nederland [13, 14].

4. WAT ZIJN DE GEVOLGEN VAN SEKSUEEL GEWELD?

Seksueel geweld in de kindertijd kan langdurige gevolgen hebben voor de hersenontwikkeling - en dit zowel op het gebied van de anatomie als neurofysiologie-, op het psychisch functioneren, het risicogedrag, de levensverwachting en sociaal functioneren van zowel vrouwelijke als mannelijke slachtoffers [15-17].

Naast belangrijke negatieve effecten op het welzijn en de mogelijkheid van jonge en volwassen slachtoffers om deel te nemen aan de maatschappij door bijvoorbeeld te studeren, sport te doen, werken,...; kan seksueel geweld ook langdurige seksuele, reproductieve, fysieke en mentale gezondheidsproblemen veroorzaken [6, 8, 18, 19].

1) Fysieke, seksuele en reproductieve gevolgen kunnen de volgende zijn [12,13,21,22][23]:

- blauwe plekken, scheurtjes, verwondingen,
- breuken,
- SOA & HIV/AIDS,
- urineweginfectie,
- chronische genitale en extra-genitale pijn, verwondingen en bloeditstoringen aan de vagina, het perineum en de anus,
- amputaties, beperkingen,
- ongewenste zwangerschap, onvruchtbaarheid

- en de dood.

Toch bestaat er nog geen universeel aanvaarde typologie van gevolgen wat vergelijkend wetenschappelijk onderzoek in de multidisciplinaire opvang en forensisch onderzoek van seksueel geweld bemoeilijkt [23].

2) Psychische en gedragsmatige gevolgen:

Er zijn heel wat slachtoffers die moeite krijgen met slapen, het geweld blijven herbeleven, bang zijn om terug langs de plaats te passeren waar het is gebeurd, doen alsof er helemaal niets gebeurd is, zeer prikkelbaar zijn en constant op hun hoede of zeer snel boos worden, zichzelf beginnen pijn te doen, geen zin meer hebben om te eten enzovoort.

In de eerste weken na het seksueel geweld is dit zeer normaal. Als dit langer dan een maand aanhoudt, dan kan er sprake zijn van een post-traumatisch stress stoornis (PTSS). Bij PTSS kan je in verschillende mate last hebben van volgende symptomen [24-26]:

- herbeleving: constant terug denken aan wat er gebeurd is, nachtmerries, flashbacks,...
- vermijding: vermijden van plaatsen, gebeurtenissen of personen die kunnen herinneren aan wat er gebeurd is,...
- verhoogde alertheid: snel prikkelbaar, constant op je hoede zijn, zeer snel schrikken,...
- negatieve gevoelens en gedachten: alsof je niets meer voelt, onverschilligheid, laag zelfbeeld, schaamte, zwarte toekomst zien voor zichzelf en de wereld, ...

Sommige slachtoffers gaan ook dissociëren en hebben het gevoel alsof ze niet meer in hun eigen lichaam wonen of beleven alles wat rond zich gebeurt alsof het een film is en geen realiteit.

Meestal verminderen deze symptomen met de tijd. Maar bij seksueel geweld dat ook gepaard gaat met fysiek geweld en bedreiging alsook bij verkrachting met meerdere plegers is er een hoger risico op chronische PTSS vastgesteld [27-30]. Daarnaast komt PTSS bij slachtoffers van seksueel geweld vaak voor in combinatie met depressie, angst, hopeloosheid en vijandigheid [26,29-31].

Andere mogelijke psychische en gedragsgevolgen na een ervaring van seksueel geweld zijn: shock, ontkenning, zichzelf isoleren, een laag zelfbeeld, affectieve en angststoornissen, slaapproblemen, eetstoornissen, middelenmisbruik, sociale fobieën, zelfmoordgedachten en

zelfmoord, agressie, genderrolverwarring, een verstoorde seksualiteitsbeleving en seksuele dysfunctie [12,32-36].

Daar bestaat hulp voor, maar soms is het zeer moeilijk om die zelf te zoeken en kan het goed zijn dat een vriend(in) daarbij helpt. Want onderzoek heeft aangetoond dat die negatieve gevolgen niet alleen van invloed zijn op het slachtoffer, ze kunnen ook schadelijk zijn voor hun omgeving, hun kinderen en hun gemeenschap [20-24].

➔ *Als je bedenkt hoe vaak seksueel geweld voorkomt bij jongvolwassenen tussen de 18-25 jaar (10% van de jonge mannen en 20% van de jonge vrouwen) en je dan even aan je vriendengroep denkt, dan is de kans zeer groot dat je zowel vrouwelijke als mannelijke slachtoffers kent of misschien zelf al geweld hebt meegemaakt. Als we daar de mensen bijrekenen die al voor de leeftijd van 18 jaar slachtoffer werden, en dan bedenkt dat het seksueel geweld niet alleen impact heeft op de personen die het meemaakten, maar ook op hun omgeving en de gemeenschap waarin zij leven, dan zijn we eigenlijk allemaal betrokken partij.*

3) Socio-economische gevolgen:

Slachtoffers kampen ook vaak met socio-economische gevolgen want we weten dat zij vaker stoppen met school, hun hobbies niet langer kunnen uitvoeren, stoppen met werken, genegeerd of gestigmatiseerd worden, of uit hun gemeenschap uitgestoten worden [4, 6, 24, 25].

5. WAT ZIJN RISICOFACTOREN VOOR HET PLEGEN EN VOOR HET SLACHTOFFER WORDEN VAN SEKSUEEL GEWELD?

Iedereen kan slachtoffer worden van seksueel geweld, ongeacht hoe oud je bent, welk geslacht, gender, seksuele oriëntatie, opleidingsniveau je ook hebt. Maar sommige mensen zijn meer kwetsbaar om met seksueel geweld in contact te komen, zij lopen meer risico. Onderzoek heeft risicofactoren op individueel, interpersoonlijk, organisationeel, maatschappelijk en politiek vlak beschreven. Er is dus niet één risicofactor waarvan je kan zeggen: dit leidt zeker tot geweld.

We moeten ook opletten met lijstjes. Het is niet omdat je verschillende van onderstaande risicofactoren [5] kan aanvinken dat geweld zeker bij die persoon zal voorkomen. Dat geeft alleen aan dat die persoon kwetsbaarder is voor het ervaren van seksueel geweld dan een persoon die deze risicofactoren niet kent.

Risicofactoren om slachtoffer te worden:

- Meisjes en vrouwen– en voornamelijk zij die in armoede, in detentie of in vlucht- en opvanghuizen wonen;
  - Adolescente meisjes en jongens – verhoogd risico wanneer zij een lage socio-economische status hebben en zij die door één ouder worden opgevoed
  - Jongvolwassen studenten (16-25 jaar)
  - In een instelling verblijven
  - In jeugdzorg verblijven
  - In een asiel- of opvangcentrum wonen of werken
  - In detentie verblijven of werken
  - Vrouwelijke en mannelijke gesmokkelde migranten, asielzoekers, vluchtelingen en mensen zonder wettig verblijf
  - Een beperkt inkomen hebben
  - Een verhoogde risicoperceptie hebben
  - Lijden aan het Post Traumatisch Stress Syndroom
  - Een risicovolle levensstijl hebben
  - Tijdens de kindertijd direct of indirecte seksueel geweld hebben meegemaakt
  - Aan het migreren zijn
  - In een conflictgebied wonen of verblijven
  - In een land wonen waar mensenrechten worden geschonden
  - ...
- **Risicofactoren voor het plegen van seksueel geweld:**
- Onzekere hechting met de ouders/ ouderfiguur tijdens de kindertijd
  - Onzekere hechting met partners en verzorgers als volwassene
  - Ernstige traumatische ervaring tijdens de kindertijd hebben meegemaakt zonder adequate zorg te hebben gekregen
  - Grote moeite hebben om met negatieve gevoelens, ontgoocheling, boosheid enzoverder om te gaan
  - Een positieve houding tegenover onpersoonlijke seks

- Een veralgemeende negatieve houding tegenover vrouwen (vb. alle vrouwen zijn slecht, achterbaks, niet te vertrouwen,...)
- Sterke overtuiging van vrouwelijke minderwaardigheid tegenover de man
- Sterke verlangens van seksuele dominantie
- Een positieve houding tegenover het fysiek moeten uiten van seksuele mannelijke dominantie
- Sterke overtuiging dat heteroseksualiteit de enige juiste seksuele oriëntatie is
- Verkrachtingsmythes voor waarheid aannemen
- Vatbaar zijn voor groepsdruk en zo meedoen aan geweld en ander grensoverschrijdend gedrag
- Groot drankgebruik tijdens geweldsdaden (*→ hierbij moeten we benadrukken dat overmatig alcoholgebruik een situationele hefboom is in seksuele dwang en niet een oorzakelijke factor: het is dus niet omdat je drinkt dat je geweld pleegt, je remming is alleen lager!*)
- Een hoog vrij testosterongehalte bij meisjes (bij jongens niet aangetoond!)
- Lijden aan asociaal en externaliserend gedrag
- Lijden aan psychopathie
- Genetische aanleg voor agressie
- Een hoge graad van sociaal isolement
- Een lage kwaliteit van relaties met mannelijke vertrouwelingen bij mannen
- Ontbreken van appreciatie voor positieve rolmodellen
- ...

6. INGRIJPEN BIJ SEKSUEEL GEWELD: WIE, WAAROM EN WANNEER?

Seksueel geweld is in vele opzichten geen individueel maar wel een maatschappelijk probleem. Preventie én zorg bieden aan mensen die geweld meemaken is dus nodig op zowel individueel, interpersoonlijk, organisationeel, maatschappelijk en politiek vlak. Ook jij kan daar toe bijdragen, want hoe je reageert op (seksueel) grensoverschrijdend gedrag van mensen in je omgeving, of je al dan niet ingrijpt wanneer je signalen opmerkt, kan grote gevolgen hebben voor het verder escaleren of voor het stoppen van het geweld.

Wie grijpt bij seksueel geweld in?

Onderzoek heeft aangetoond dat “bystanders” een groot verschil kunnen maken [26]. Op zich bestaat er geen goede term om “bystanders” in het Nederlands weer te geven, want het omvat veel meer dan enkel (passieve) “omstanders” of “toeschouwers”. In het Engels ligt in de term bystanders ook de andere connotatie van “to stand by” verrat: iemand steunen, bijstaan.

Bystanders kunnen dus zowel een passieve als actieve rol opnemen:

- 1) Passieve bystanders: Toeschouwers: De meeste definities beschrijven bystanders als getuigen, omstanders of toeschouwers van negatief gedrag zoals geweld [27] die door hun aanwezigheid de mogelijkheid hebben om:
  - a) tussen te komen en hulp te verlenen,
  - b) bij te dragen tot dat negatieve gedrag door het aan te moedigen,
  - c) of door het te observeren maar verder niets doen.

- 2) Actieve bystanders: Bondgenoten: Bystanders die actie ondernemen en ingrijpen worden in de wetenschappelijke literatuur als “bondgenoten”, “opkomers”, “verdedigers” en “actieve en pro-sociale bystanders” benoemd, net om hen te onderscheiden van zij die toekijken maar niets ondernemen of van zij die bijdragen tot de escalatie van het probleem [27].

Waarom wordt iemand een actieve en verdedigende bystander?

Doorgaans zijn bystanders “reactief”: ze grijpen in omdat ze iets opmerken [27]. In hoeverre iemand geweld per definitie moreel onaanvaardbaar vindt, en wat de culturele normen zijn in het helpen van mensen, draagt bij tot het al dan niet helpen en de manier waarop iemand helpt [27, 28].

Ook het emotionele speelt een rol: iemand zien pijn lijden, roept bij de meeste mensen een reactie op die persoon te helpen om die pijn te verminderen of te stoppen [27]. Recent onderzoek heeft aangetoond dat het vooral afhangt van hoeveel verantwoordelijkheid iemand voelt, welke skills die heeft ontwikkeld in eerdere ervaringen en hoe bereid die is om veranderingen te bewerkstelligen [29].

Wie help je als bystander?

We blijken sneller bereid te zijn om vrienden te helpen, mensen waarvan we uitgaan dat ze tot eenzelfde groep behoren ook al kennen we ze niet of mensen met een min of meer zelfde sociale identiteit (bijvoorbeeld supporters van een zelfde sportclub, een studente van eenzelfde faculteit). Het blijkt ook dat we - wellicht omwille van verkrachtingsmythes - eerder geneigd zijn om vrouwen te helpen dan mannen. [30, 31].

Wanneer help je als bystander?

Er is veel onderzoek verricht naar het “bystander effect” wat zou aangeven dat als je je in een grote groep mensen bevindt, je minder geneigd bent tussen te komen omdat je verwacht dat anderen dat zullen doen. Of je doet net niets, omdat niemand anders in beweging komt en je er van uitgaat dat het dan bijvoorbeeld ongepast of niet nodig zal zijn. Recent onderzoek heeft echter aangetoond dat dit niet zo zwart-wit is. Als medestanders denken een gedeelde sociale identiteit met het slachtoffer te hebben, vermindert dat “bystander effect” [27, 30, 31] .

Als we een geweldsituatie als gevaarlijk en fysiek bedreigend inschatten, blijken we ook sneller tussen te komen [32]. Tenzij we denken dat we zelf in gevaar kunnen komen of dat anderen het gaan afkeuren dat we dit doen, dan blijken we weer minder geneigd om actief tussen te komen [33, 34]. Hierbij houden we niet alleen rekening met wat andere peers ervan zullen denken, maar ook wat het slachtoffer zou kunnen vinden van onze reactie, wat de wetgeving is, en of er dan wel een opvangnet is voor als je als medestander effectief ingrijpt. [27, 33, 34]

7. HOE KAN JE ACTIEF BIJDAGEN AAN HET STOPPEN VAN SEKSUEEL GEWELD?

Op zich heeft iedereen een rol te spelen in het stoppen van seksueel geweld. Als vriend, familie, buur, collega of vreemde kan je situaties opmerken die op geweld kunnen wijzen. Je hebt dan de mogelijkheid om voor, tijdens en na het incident van seksueel geweld in te grijpen.

1) Wat kan je doen voor seksueel geweld ontstaat?

Als bystander kan je bijdragen tot het verhogen van geweld door seksueel geweldsmythes te onderschrijven [27, 35]. Seksueel geweldsmythes zijn verkeerde veronderstellingen over wie seksueel geweld pleegt, wie slachtoffer wordt en hoe het geweld ontstaat.

Je onderschrijft seksueel geweldsmythes, als je van bijvoorbeeld de volgende stellingen overtuigd bent:

- Als je als meisje of vrouw kort gerokt over straat loopt, dan vraag je eigenlijk dat mannen een opmerking over hoe sexy je benen wel zijn. (→ *Je hebt zin om een korte rok aan te doen, daarom nog niet om een seksuele zinspeling te krijgen*)
- Als je als man je lijf aftraint, dan doe je dat toch gewoon omdat vrouwen in zwijm zouden vallen en die gespierde bips of six pack van jou in hun handen willen voelen (→ *tenzij je expliciet zegt: voel maar even, geef je geen uitnodiging of toestemming om je te laten betasten*)
- Als je een man eerst opwindt, is het toch normaal dat hij zich niet meer kan inhouden. (→ *Het is niet omdat je opgewonden geraakt dat je ook seks moet hebben met iemand, je kan ook altijd masturberen als je het niet voorbij wil laten gaan*)
- ...

Enkele voorbeelden van verkrachtingsmythes zijn:

- Je kan maar beter niet alleen in een park lopen want daar kunnen verkrachters zich schuil houden (→ *de meeste slachtoffers kennen de plegers, dus de kans is kleiner dat je door een bekende verkracht wordt dan een onbekende die plots uit de bosjes opduikt*)
- Mannen die andere vrouwen of mannen verkrachten, zijn altijd psychopaten en monsters (→ *er bestaan heel wat verschillende types van verkrachters. Voor velen onder hen is er helemaal geen asociaal gedrag of psychopathie in het spel, maar gaat het eerder over een samenloop van omstandigheden waar ze niet mee overweg kunnen en waardoor ze iemand gaan verkrachten waar ze op dat moment en in die omstandigheid wel macht en controle kunnen over uitoefenen.*)

- Mannen kunnen geen slachtoffer worden van seksueel geweld en zeker niet door een vrouw. (→ ook jongens en mannen worden slachtoffer van seksueel geweld, kijk maar naar de recente wetenschappelijke studies. Ook al worden jongens en mannen nog steeds het meest door andere jongens en mannen verkracht, soms zijn het ook vrouwen die pleger zijn. Je hoeft namelijk zelf geen penis te hebben om iemand te kunnen verkrachten! (zie hiervoor onze definities). Er ligt wel nog steeds een groot taboe op mannelijke slachtoffers, vaak durven zij nog minder dan vrouwen hiervoor uit te komen.)
- Het feit dat hij een erectie kreeg terwijl hij verkracht werd wil toch zeggen dat hij er eigenlijk van genoot (→ een erectie krijgen is een pure fysieke reactie bij verkrachting en zegt niets over lust of genot)
- Vrouwen fantaseren over verkrachting en willen het dus eigenlijk stiekem allemaal (→ sommige vrouwen fantaseren over gedwongen seks maar bij de meerderheid onder hen is dat binnen een SM-context waar duidelijk is afgesproken dat een nee een nee is en betekent dat er gestopt wordt)

Je kan ook bijdragen aan seksueel geweld door aan “victim blaming” te doen: je vindt dat slachtoffers ook schuld hebben aan het geweld [27, 35]. Victim blaming doe je bijvoorbeeld in de volgende situatie: *“Ze had maar niet alleen naar haar kot moeten fietsen, we hebben het haar nog zo gezegd”*.

Als je aan iemand zegt: *“Het is niet omdat je dronken bij hem in slaap gevallen bent, dat je daarmee zegt: ok, pak mij maar terwijl ik hier lig te slapen.”* doe je het omgekeerde en ga je als medestander verkrachtingsmythes en victim blaming tegen.

Als omstander maak je ook heel vaak deel uit van de context waarin het seksueel geweld zich voordoet en kan je dus actief bijdragen aan de peer normen die dit ofwel appreciëren of ontmoedigen [27, 35]. Bijvoorbeeld door je actief uit te spreken tegen die peer normen: *“Het is niet omdat je iemand mee vraagt naar je kot om nog iets te drinken, dat je ook per definitie vraagt om seks”*. Omstanders die een dergelijke rol opnemen, noemen we ook de “andersdenkende omstanders” [27].

2) Wat kan je doen terwijl het geweld plaats vindt?

Als omstander kan je in de plaats van passief toe te kijken en te hopen dat er iemand anders wel iets zal ondernemen ook zelf actief ingrijpen en optreden als “verdediger” in het belang van het slachtoffer [28]. Wat we dan doen is vaak een rationeel proces van afwegen wat onze mogelijkheden zijn: gaan we direct tussen komen? Proberen we de plegger af te leiden of het slachtoffer weg te leiden? Kunnen we ook andere omstanders betrekken en hen vragen om ook mee verantwoordelijkheid op te nemen en iets te doen, zoals bijvoorbeeld de politie of 112 bellen? [27, 36]

3) Wat kan je achteraf doen?

Voor mensen waarvan we weten dat ze geweld hebben meegemaakt, kunnen we nog altijd een belangrijke rol spelen als “steunfiguren” [27, 35]. Hierdoor kan je de impact van het geweld op het leven van iemand die seksueel geweld meemaakte mee beperken.

Je kan bijvoorbeeld een luisterend oor bieden zonder het slachtoffer evenwel over alle details uit te horen.

- ➔ *Voor het verwerkingsproces van een slachtoffer is het zeer belangrijk om die persoon niet te forceren en geen onnodige details te vragen want die kunnen veel nare gevoelens terug oprakelen.*
- ➔ *Vergeet hierbij ook niet om zelf niet aan “victim blaming” te doen en het slachtoffer de schuld te geven van iets. Integendeel, geef aan dat het slachtoffer geen schuld treft!*

Je kan ook voor een sociaal opvangnet zorgen.

- ➔ *Vele slachtoffers zijn zo uit hun lood geslagen dat ze (tijdelijk) minder tot geen zin meer hebben in sociale activiteiten, in het uitoefenen van hun hobbies, in naar school of naar hun werk gaan. Sommigen hebben ook geen zin meer om zich nog te verzorgen of nog voor zichzelf te koken. Er gewoon “zijn” en onvoorwaardelijke steun bieden kan dan van groot belang zijn voor het verwerkingsproces. Maar dring je niet op. Zo kan je het slachtoffer helpen om weer zelf touwtjes in handen te nemen op het tempo dat zij/hij wil.*

Je kan ook mee zoeken naar professionele hulp en zorg.

- ➔ *Wanneer het seksueel geweld minder dan 72 uur geleden plaatsvond, is het zeer belangrijk om aan het slachtoffer voor te stellen om haar/hem zo snel als mogelijk naar een ziekenhuis te brengen waar men samen met het slachtoffer kan nagaan of het mogelijk is om sporen van de pleger te vinden en die veilig te bewaren (bijvoorbeeld door het afnemen van een Seksueel Agressie Set, ook SAS genoemd, als men klacht wil neerleggen, of door dezelfde testen te bewaren zonder klacht neer te leggen) het geweld goed te documenteren (via foto's, aanduidingen op tekeningen), en de nodige eerste medische en psychosociale hulp te bieden.*
- ➔ *Indien de persoon klacht wil neerleggen, kan de politie naar het ziekenhuis komen. Je hoeft niet eerst naar de politie te gaan!*
- ➔ *Als je sporen van de pleger wil veilig stellen is het van absoluut belang dat de persoon die het seksueel geweld moest ondergaan zich niet wast (nergens!), dat je haar/hem niets te drinken geeft, geen hand heeft en dat zij/hij in de kleren die zij/hij aanhad tijdens het geweld ofwel aanhoudt, ofwel meeneemt. Op die kleren (zeker de slip) is vaak DNA van de pleger te vinden.*

Als je weet hebt van hoe het geweld tot stand kwam, wat er gebeurde of wat de gevolgen waren, kan je als ook als "getuige" optreden en zo plegers verantwoordelijk houden voor hun daden [27].

4) Wat kan je altijd doen?

Tenslotte kan je als bystander ook proactief zijn terwijl er zich niet meteen een acuut risico op seksueel geweld voordoet. Dit kan je bijvoorbeeld doen door meer informatie op te zoeken van hoe geweld tot stand komt, wat risicofactoren en gevolgen zijn, wat je kan doen en er openlijk voor uit te komen dat je wil bijdragen tot het voorkomen of stoppen van seksueel geweld door bijvoorbeeld badges te dragen van preventie-campagnes, door er over te praten, acties en campagnes op te zetten, enzovoort [27, 36]. Dergelijke medestanders worden ook "trendsetters" genoemd omdat ze leiders in verandering zijn.

- ➔ *Alle bystanders-rollen die bijdragen aan het voorkomen of verminderen van seksueel geweld zijn nuttig en noodzakelijk. Welke rol neem jij als bystander op?*

REFERENTIES

1. WHO, *Strengthening the medico-legal response to sexual violence*. 2015, Geneva: WHO.
2. WHO, *World report on violence and health*. 2002, Geneva: WHO.
3. Reynolds, P., *Seksuele toestemming ontrafeld*. Ethiek & Maatschappij, 2010. **13**(1): p. 23.
4. UNHCR, *Sexual and Gender-Based Violence Against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons - Guidelines for Prevention and Response*. 2003, Geneva.
5. Keygnaert, I., *Sexual Violence and Sexual Health in Refugees, Asylum Seekers and Undocumented Migrants in Europe and the European Neighbourhood: Determinants and Desirable Prevention*. ICRH Monographs. 2014, Ghent: ICRH-Ghent University.
6. WHO, *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of partner violence and sexual non-partner violence*. 2013, Geneva: WHO.
7. Du, M.J., et al., *Male victims of adult sexual assault: a descriptive study of survivors' use of sexual assault treatment services*. J. Interpers. Violence, 2013. **28**(13): p. 2676-2694.
8. Romano, E. and R.V. De Luca, *Male sexual abuse: a review of effects, abuse characteristics, and links with later psychological functioning*. Aggression and Violent Behavior, 2001. **6**(1): p. 55-78.
9. Mitchell, K.J., M.L. Ybarra, and J.D. Korchmaros, *Sexual harassment among adolescents of different sexual orientations and gender identities*. Child Abuse & Neglect, 2014. **38**(2): p. 280-295.
10. Jauk, D., *Gender violence revisited: Lessons from violent victimization of transgender identified individuals*. Sexualities, 2013. **16**(7): p. 807-825.
11. Krahe, B., et al., *Prevalence and correlates of young people's sexual aggression perpetration and victimisation in 10 European countries: a multi-level analysis*. Cult. Health Sex, 2015. **17**(6): p. 682-699.
12. Buysse, A., et al., *Sexpert: basisgegevens van de survey naar seksuele gezondheid in Vlaanderen*. 2013, Ghent: Academia Press.
13. Keygnaert, I., et al., *Sexual and gender-based violence in the European asylum and reception sector: a perpetuum mobile?* Eur. J. Public Health, 2014.
14. Keygnaert, I., N. Vettenburg, and M. Temmerman, *Hidden violence is silent rape: sexual and gender-based violence in refugees, asylum seekers and undocumented migrants in Belgium and the Netherlands*. Cult. Health Sex, 2012. **14**(5): p. 505-520.
15. Navalta, C.P., et al., *Effects of childhood sexual abuse on neuropsychological and cognitive function in college women*. J Neuropsychiatry Clin Neurosci, 2006. **18**(1): p. 45-53.
16. Knight, R.A. and J.E. Sims-Knight, *The developmental antecedents of sexual coercion against women: testing alternative hypotheses with structural equation modeling*. Ann N Y Acad Sci, 2003. **989**: p. 72-85; discussion 144-53.
17. Jewkes, R., et al., *Prospective study of rape perpetration by young South African men: incidence & risk factors*. PLoS. One, 2012. **7**(5): p. e38210.
18. Tavara, L., *Sexual violence*. Best. Pract. Res. Clin. Obstet. Gynaecol, 2006(2006 Jun;20(3):395-408. Epub 2006 Mar 24.).
19. Dartnall, E. and R. Jewkes, *Sexual violence against women: the scope of the problem*. Best. Pract. Res. Clin. Obstet. Gynaecol, 2013. **27**(1): p. 3-13.
20. Mersky, J.P., J. Topitzes, and A.J. Reynolds, *Unsafe at Any Age: Linking Childhood and Adolescent Maltreatment to Delinquency and Crime*. Journal of Research in Crime and Delinquency, 2012. **49**(2): p. 295-318.

21. Minh, A., et al., *Linking childhood and adult criminality: using a life course framework to examine childhood abuse and neglect, substance use and adult partner violence*. Int. J. Environ. Res. Public Health, 2013. **10**(11): p. 5470-5489.
22. McCloskey, L.A., *The intergenerational transfer of mother-daughter risk for gender-based abuse*. Psychodyn. Psychiatry, 2013. **41**(2): p. 303-328.
23. Siegel, J.P., *Breaking the links in intergenerational violence: an emotional regulation perspective*. Fam. Process, 2013. **52**(2): p. 163-178.
24. Carbone-Lopez, K., C.M. Rennison, and R. Macmillan, *The Transcendence of Violence Across Relationships: New Methods for Understanding Men's and Women's Experiences of Intimate Partner Violence Across the Life Course*. Journal of Quantitative Criminology, 2012. **28**(2): p. 319-346.
25. WHO, *The economic dimensions of interpersonal violence*. 2004. p. 1-57.
26. Fenton, R.M., H; McCartan, K; Rumney, P, *Public Health England review of evidence for bystanders intervention to prevent sexual and domestic violence in universities*. 2015, University of West England: Bristol.
27. Banyard, V., *Toward the Next Generation of Bystander Prevention of Sexual and Relationship Violence: Action Coils to Engage Communities*. Springer Briefs in Criminology. 2015: SpringerBriefs in Criminology. 118.
28. Pozzoli, T., G. Gini, and R. Thornberg, *Bullying and defending behavior: The role of explicit and implicit moral cognition*. J Sch Psychol, 2016. **59**: p. 67-81.
29. Suarez, E. and T.M. Gadalla, *Stop blaming the victim: a meta-analysis on rape myths*. J Interpers Violence, 2010. **25**(11): p. 2010-35.
30. Lowe, R.D., et al., *Bystander reaction to women fighting: developing a theory of intervention*. J Interpers Violence, 2012. **27**(9): p. 1802-26.
31. Slater, M., et al., *Bystander responses to a violent incident in an immersive virtual environment*. PLoS One, 2013. **8**(1): p. e52766.
32. Fischer, P., et al., *The bystander-effect: a meta-analytic review on bystander intervention in dangerous and non-dangerous emergencies*. Psychol Bull, 2011. **137**(4): p. 517-37.
33. Bennett, S., V.L. Banyard, and L. Garnhart, *To act or not to act, that is the question? Barriers and facilitators of bystander intervention*. J. Interpers. Violence, 2014. **29**(3): p. 476-496.
34. Moschella, E.A., S. Bennett, and V.L. Banyard, *Beyond the Situational Model: Bystander Action Consequences to Intervening in Situations Involving Sexual Violence*. J. Interpers. Violence, 2016.
35. Tharp, A.T., et al., *A systematic qualitative review of risk and protective factors for sexual violence perpetration*. Trauma Violence Abuse, 2013. **14**(2): p. 133-167.
36. McMahon, S. and V.L. Banyard, *When can I help? A conceptual framework for the prevention of sexual violence through bystander intervention*. Trauma Violence Abuse, 2012. **13**(1): p. 3-14.